

ՄԵԼԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլ, կէս տարեկանը 6 ռուբլ:
Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմյան խմբագրատան մէջ:

Օտարաբաղադրաբէր գիտնում են ուղղակի
Тифлис. Редакция «Мелк»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերէն):

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
Իւրաքանչիւր թաւին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մի նոր կարգադրութիւն:—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒ-
ԹԻՒՆ: Նամակ Ալեքսանդրապոլից: Ներքին լու-
սեր: ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Սերբա: Անգլիա:
Ներքին: Արտաքին լուսեր:—ԽՈՒՆ ԼՈՒՐԵՐ:—
ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ:—ՅԱՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:—ԲԱ-
ՆԱՍԻՐԱԿԱՆ: Խառնայի Մէլքութիւններ:

ՄԻ ՆՈՐ ԿԱՐԳԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ժողովրդական լուսաւորութեան նոր մի-
նիստի երկու կարգադրութիւնները իրանց
միա առանձին ուղղութիւն են դարձ-
նում: Այդ կարգադրութիւնները խելացի և
իրանց հետեւանքներով վերին աստիճանի
օգտաւէտ կարող են լինել:

Առաջինն այն է որ հոգեւոր սեմինարիա-
ների մէջ ուսումն աւարտածներին նորից
նորմալ կրթութիւն տալու համար անհրաժեշտ
է, քանի որ վերջին ժամանակները
սեմինարիաներում աւարտածները մուս-
լման համայնականներում և որքան երի-
տասարդ սեմինարիականներ իրանց դպրոցի
ուսման ընթացքը աւարտելուց յետոյ, մնում
էին անգործ, մնում էին տարակուսած և
յուսահատ, հնար չը գտնելով շարու-
նակել իրանց բարձրագոյն ուսման ընթաց-
քը և տեսնելով իրանց կեանքի ասպարէզը
կորուսած:

Նոր մինիստրի մի այլ կարգադրութիւն,
որ իր վրա առանձին ուղղութիւն է
դարձնում, մենք ուսումն լրագրութեան արտա-
սպում ենք «Մշակ» ներկայ համարի ներ-
քին լուսերի բաժնում: Ուսումնարանական
շրջանների հոգաբարձուները իրաւունք կու-
նեն իրանց սեփական իշխանութեամբ

հաստատել հասարակութեան հաշուով հիմն-
վող իզական գիմնադրանքներ և պրոգիմնա-
դրանքներ, միայն այդ մասին տեղեկութիւն
հաղորդելով մինիստրութեանը: Վերջապէս
այլ մինիստրի շրջաբերականը հրաւիրում է
հոգաբարձուներին համոզել իզական գիմն-
ադրանքներ կամ պրոգիմնադրանքներ հիմնել
ցանկացող հասարակութիւններին, այդ դը-
պրոցների փոխանակ հիմնել օրինաւոր
տարրական ուսումնարաններ և իզական
արուեստագործական դպրոցներ:

Այդ վերջին կարգադրութիւնը, մանա-
ւանդ, շատ նշանակաւոր է:

Վաղուց է արդէն որ հասարակական կար-
ծիքը Ռուսաստանում նկատում էր թէ ի-
զական գիմնադրանքներ, տալով աղջիկներին
ընդհանուր ուսում և չընտելանալով նրանց
ոչ մի արհեստի, նպատակաւորմար չէին:
Իզական գիմնադրանքները շատ օգտաւէտ հիմ-
նարկութիւններ են քիչ թէ շատ ունեւոր
օրինաւորներին համար, տալով նրանց ընդհա-
նուր գիմնադրական ուսում: Բայց չքաւոր
կանայք ի՞նչ գործադրութիւն պետք է դրու-
նեն կեանքի մէջ իրանց ուսումը գիմնա-
դրանքներում աւարտելուց յետոյ, քանի որ
իզական գիմնադրանքի մի կողմից իր սանրին
այն իրաւունքները չէր տալիս և չէր էլ կա-
րող տալ, ինչ որ տալիս էր արական գիմն-
ադրանքի իր ուսումնաւորը աշակերտներին,
իսկ միւս կողմից ոչինչ արհեստ կամ ար-
ուեստ էլ չէր սովորեցնում: չքաւոր օրինա-
ւորներ, որ կեանքը մոռնելով ստիպւած էր իր
ձեռքի աշխատանքով իր օրական ապրուստը
հայթայթել:

Մի և նոյն ժամանակ աղքատ աղջիկը

եթէ տարի շարունակ ունեւոր աղջիկանց
հետ միասին նոյն նստարաններին վրա նըս-
տելով, ընտելանում էր ուրիշ կեանքին, ա-
ւելի լայն ցանկութիւններին և կենսական
պահանջներին, —բայց դպրոցից դուրս գա-
լով և իր ձեռքում ոչինչ գէշը չունենալով,
ոչ մի արհեստ չիմանալով, չէր էլ կարող
լրում տալ իր ցանկութիւններին, իր մէջ
ծնած նոր, կենսական պահանջներին, ան-
ընդունակ էր լինում թէ իր գլուխը և թէ
իր չքաւոր ընտանիքը իր ձեռքի վաստակով
պահելու: Կրանից ծնվում էր խիստ անհե-
ղաշնակութիւն կեանքի պահանջների և
ստացած ուսման մէջ: Իսկ հետեւեալը շատ
անգամ կորստաբեր էր լինում օրինաւոր հա-
մար: Գիմնադրական ուսումը շատ անգամ
յայտնվում էր շուտով չքաւոր էակ-
ների համար, իսկ շուտով չքաւոր ընտելա-
նալը շատ անգամ տանում է կորստաբեր
ձանադարհին:

Այդ պատճառով ժողովրդական լուսա-
ւորութեան մինիստրութեան վերջին առա-
ջարկութիւնը ուսումնարանական հոգաբար-
ձուներին, համոզել հասարակութիւնները
հիմնել իզական տարրական կամ նոյն իսկ
արհեստագործական դպրոցները, չէ կարելի
ուրախութեամբ չը բարեկէլ, որպէս մի օգ-
տաւէտ և նպատակաւորմար մի կարգադ-
րութիւն:

Մեր ընթերցողները շատ լուս յիշում են
որ «Մշակ» իր հրատարակման առաջին
տարիներից միշտ յայտնում էր նոյն միտքը
մեր իզական գիմնադրանքների վերաբերու-
թեամբ, անդադուր պնդելով որ աւելի նը-
պատակաւորմար կը լինէր հիմնել չքաւոր

օրինաւորների համար արուեստագործական
դպրոցներ: Նոյն միտքը մենք յայտնում էինք
և մեր հայոց իզական դպրոցների մասին,
բայց հասարակութիւնը արհամարհանքով
էր վերաբերվում զէպի մեր յայտնած միտքը:

Մանաւանդ մեզ վարմանցում էր տեսնե-
լով որ մի հայ հարուստ բարերար հիմնեց
մի օրինաւորական դպրոց յատկապէս աղքատ
հայ աղջիկների համար, բայց այդ դպրոցի
պրօգրամայի մէջ չը մտածեց մտնել ա-
րուեստների դաստաւութիւնը:

Աղքատ հայ աղջիկը այդ տեսակ դըպ-
րոցում ամէն բան էր սովորում, բացի այն
առարկաներից, որոնք նրան կարող էին հայ
տալ իր ուսումն աւարտելուց յետոյ:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼԻՑ

Մայիսի 12-ին

Յայտնել է, որ Անդրկովկասում ապրող հայ-կա-
թոլիկ հասարակութիւնը դեռ չունի իր սեփա-
կան թիւական կալիսկոպոս, այլ նորա եկեղեցա-
կան իշխանութիւնը ստորադրած է Սարատովի
լատին կալիսկոպոսի իրաւասութեանը: Իսկ Ար-
դուիին դերապաժառ հայ-կաթոլիկ կալիսկոպոսի
եկեղեցական իշխանութիւնը տարածվում է մի-
միայն նոր նուաճած երկրների հայ-կաթոլիկների
վրա: Զանազան ներքին, հասարակական անհրա-
ժեշտութիւններից զրոգւած, անցեալներում Անդր-
կովկասի հայ-կաթոլիկ հասարակութիւնը խնդրեց
ներկայացրեց կառավարութեանը ունենալու իր
թիւական կալիսկոպոս, բայց դեռ ոչինչ հաստատ
տեղեկութիւն չը կայ այդ խնդրի լուծման մասին,
որին սպասում ենք մեծ յոյսով և անհամբերու-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԽԱՄՍԱՅԻ ՄԷԼԻԹԻՒՆՆԵՐ

III

Տաւան և ուրիշները դարու սկզբներում Պարս-
կաստանում պատահեցան նշանաւոր փոփոխու-
թիւններ, որոնք Ղարաբաղի մէլքներին դրու-
թեան վրա ոչ սակաւ ազդեցութիւն ունեցան:
Շահ-Սուլթան-Գուսէյին թոյլ կառավարութիւնը
ամէն կողմից հրաւիրեց Պարսկաստանի վրա նրա
թշնամիներին: Ազդանները ապստամբվեցան. Ղան-
դաւարի Միր-Մահմադ-խանը, արշաւանք գործե-
լով տիրեց պարսից մայրաքաղաքը՝ Սպահանը,
և շահին դանկից անելով, ինքը թագաւոր դար-
ձաւ (1722): Կովկասեան լեռնայնականները, Գաղս-
տանի Ալի-սուլթանի և Սուրբ-Եփրատի առաջնոր-
դութեամբ, հեղեղի նման թափվեցան, աւերակ
դարձրին Վրաստանը, և պարսկական այլ նա-
հանգները մինչև Սևանայ լիճը, մինչև Երասխ-
գետը (1721—22—23): Մի և նոյն ժամանակնե-
րում, Պետրոս մեծի կայսրութեան օրերում, (1722—
1723) ուսմանը տիրեցին Կասպից ծովափերից
պարսկական զաւառները, որպէս էին՝ Կերմանը,
Բաղան, Գիլանը, Մազանդարանը և Աստրաքա-
տը: Հենց այդ միջոցներում (1722—1723) օսման-
ցիք, տեսնելով ուսման իրանց սահմաններին
մոտենալը, և մանաւանդ տեղեկի լինելով Պետ-
րոս մեծի աշխարհակալական ձգտումներին դէպի
արևելք, դրաւ նրան իրանց սահմանաւոր ընդ-
պարսկական նահանգները: Երկու տարեկան մէջ,
մինչև միւսից յետոյ տիրեցին նրանք ամբողջ Ասոր-
պատականը, Նախիջևանը, Երևանը, Թիֆլիսը,

Գանձակը և այլ պարսկական երկրներ, մինչև

հասան Ղարաբաղի մէլքներին իշխանութիւններին:

Տեսնելով, որ ընթացիկում Պարսկաստանը բա-
ժան-բաժան է դառնում, Ղարաբաղի մէլքները
ևս մտածեցին մի մեծ պատառ իրանց ձեռքը ձը-
ղելու: Մինչև այնօր մէլքները համարվում էին
պարսից աւատական իշխաններ, իսկ այժմ կամե-
նում էին ընդունել թիւական պարսկական լու-
ծը, և հայոց անկախ պետութիւն հիմնել: Իրանց
գիտաւորութիւնների մասին խորհելու և կարգադ-
րութիւններ անելու համար, նրանք դադարեցին ժո-
ղովներ էին կազմում Գանձասարի վանքում, նոյն
ժամանակվայ Եսայի կաթողիկոսի նախագահու-
թեամբ:

Այդ ժամանակներում Ղարաբաղի հինգ մէլք-
ները հետեւեալ անձինքն էին.

- 1) Գիւլիստանում տիրում էր Մէլք-Բէգ-
լարեան Մէլք-Սուրբ II-ը:
- 2) Զրաբեգում տիրում էր Մէլք-Խարաչե-
լան Մէլք-Եսային:
- 3) Խաչէնում տիրում էր Հասան-Ջալալեան
Մէլք-Գրիգորը, յետոյ նրա կողքից Մէլք-Ալաւ-
դեղին:
- 4) Վարանդայում տիրում էր Մէլք-Շահ-
նազարեան Մէլք-Գուսէին:
- 5) Տիգրակում տիրում էր Ղուկաս վարդա-
պետի որդի Մէլք-Եղանը: (Աւանդ):

IV

Ղարաբաղի մէլքների ձգտումները, իրանց հայ-
րենիքում մի անկախ հայկական իշխանութիւն
հիմնելու վերաբերութեամբ, նոր մտածութիւններ
էին: Կեռ 1701 թվին նրանք ուղարկեցին Պետ-
րոս մեծի մօտ որպէս պատգամաւոր Խարաչե
Օրբ
անունով հնդկաստանցի հային Մինաս վարդապե-
տի և մի քանի այլ անձինքների հետ: Նրանք

ներկայացան կայսրին Սովինսկի մէջ: Այդ դե-
պուտեան նպատակն այն էր, որ նրանք հան-
դէին կայսրին ընդունելու հայերին իր պաշտպա-
նութեան ներքին, և հայերը այն ժամանակ իրանց
սեպական ուժերով կը պատերազմէին պարսիկ-
ների հետ, և կը թօթափէին իրանցից մահմադա-
կան լուծը, և կընդունէին իրանց վրա ուսուց-
քիւստանայ պետութեան հովանաւորութիւնը: Ի-
րանց հայերիքի փրկութեան գործը առաջ տա-
նելու համար, յայտնեց Օրբին, հայերը արդէն պատ-
րաստած ունեն Շամախու կողմերում 17 հազար
զինուոր, Ղարաբաղում 60 հազար, իսկ Հայաս-
տանի պարսկական 17 նահանգներից կարելի է
հաւաքել աւելի քան 100 հազար հողի: Եւ եթէ
կայսրը զօրեբեր այդ կողմերը կը գտն, հայերը
յանձն են առնում իրանց ծախքով պահպանել
նրանց:

Որպէս արեւելքի հետ լուս ծանօթ մարդ, Օրբին
ցոյց տուց կայսրին Հայաստանի քարտէզը, ծա-
նօթացեց նրան հայոց հին պատմութեան և թա-
ղաւորների: *) հետ, և բացատրեց այն օգուտները,
որ կայրը կարող էր ունենալ Հայաստանը իր
հովանաւորութեան ներքոյ առնելով: Նա յայտ-
նեց, որ ինքը դիմել է եւրոպական և այլ պետու-
թիւններին, և արդէն ստացել է Աւստրիայի կայս-
րի ու Բաւարայի կայսրի քաջութեան հանձնարար, ի-
րանց սեփական միջոցներու ուսման ի հետ, Հայաս-
տանի վերականգման գործը յաջողեցնելու համար:

Մեծ կայսրի արձուի աչքերը իսկույն նախադի-
տեցին այն մեծ շահերը, որ նա կարող էր բա-

*) Երկու այսօր Գանձասարի վանքի գրադա-
րանում կարելի է տեսնել հայոց թագաւորների
ձիթակա պատկերների մնացորդները, որ պատ-
րաստեցան այն ժամանակ Եւրոպայի թագաւոր-
ներին ներկայացնելու համար:

դէլ, ձեռք առնելով մի ճարպիկ առեւտրական և
մի և նոյն ժամանակ պատերազմող ժողովուրդ, որի
հետ ծանօթ էր նա դեռ իր երիտասարդական
հասակում: *) Նրա աշխարհակալական ցանկու-
թիւնների համար դէպի արևելք, նրա հեռաւոր
նպատակներին համար կապելու Հնդկաստանը
Ռուսաստանի հետ առեւտրական յարաբերութիւն-
ներով, հարկաւոր էին հանում միջնորդներ և լա-
ւաւապիւրներ, —այդ գործիչներին նա գտնում էր
հայերի մէջ: Այդ էր պատճառը, որ նա խիստ
սիրով ընդունեց հայոց պատգամաւորների առա-
ջարկութիւնը, և խոստացաւ չը խնայել իր օգ-
նութիւնը հայերի իրանց հայրենիքի վերաբերու-
թեամբ ունեցած գիտաւորութիւնները իրագործե-
լու համար:

Բայց արեւելքում մի վճռական գործ սկսելու
համար Պետրոս մեծը ժամանակ չունէր, որովհե-
տե նա զրաղված էր չլիզական պատերազմով,
որը այդ միջոցներում աւելի սաստիկ կերպով
բարդացած էր: Բացի դրանից, նա հարկաւոր հա-
մարեց աւելի լաւ ծանօթանալ Պարսկաստանի
նոյն ժամանակվայ դրութեան և քաղաքական
հանդամանքներին հետ: Այդ մտքով Պետրոս մեծը
կազմեց մի գնապատմութիւն, որի լրագործը կարգ-
վեցաւ նոյն իսկ Խարաչե Օրբին: **) և ճանապարհ
դրեց դէպի Պարսկաստան (1707) Շահ-Սուլթան-
Գուսէինի մօտ:

Նրա ընկեր Մինաս վարդապետը մնաց Ռու-
սաստանում և շարունակում էր բանակցութիւն-

*) Մեծն Պետրոս արտասահմանում գտնված
ժամանակ, Հոլանդիայում ծանօթացաւ մի Աբրո-
անունով զմիւսիցի վաճառականի հետ, որին
յետոյ հրաւիրեց Ռուսաստանում առեւտուր անելու:
**) Խարաչե Օրբին այդ ժամանակ պոլովնիկի
աստիճան էր ստացել կայսրից:

թեանք: Թէ որպիսի անհրաժեշտ պայմանները է յառաջացած այդ կարևոր խնդիրը մեր մէջ, բաւական է ասել, որ մեր հասարակական կեանքի բոլոր պայմաններում, ամեն բայց զգալի է լինում մեր համայնքին հովուական բարոյական տեսչութեան պակասութիւնը որ և արդեւ է լինում մեր հասարակութեան մտաւոր և բարոյական յառաջդիմութեանը:

Այդ ամենապարզ ճշմարտութեանը մենք բոլորովին համազօր ենք, որպէս ամենամեծ անհրաժեշտութեան, աչքի առաջ ունենալով այն փորձերը և իրողութիւնները, որոնք յայտնվել են մեր հասարակական կեանքի մէջ: Ուրեմն, թող ներդի ինձ երկու խօսքով ցոյց տալու այդ խնդրի կարեւորութիւնը մեր հասարակական կեանքի մէջ, որպէս ժողովրդեան բարոյական կեանքի պահանջ, որպէս ազգային եկեղեցու հաստատութեան իրաւունք: Հայ-կաթոլիկ ազգային եկեղեցին, իր լեզուով, ժողովրդական ընտանոթեամբ, ազգային պատմական կազմակերպութեամբ, ծէսերի և հաւատարեաց էութեամբ բոլորովին օտար է լատինական եկեղեցուն, նոյնպէս լատինական եկեղեցին իր առանձնութեամբ տարբեր է հայ-կաթոլիկական եկեղեցուց: Լատին եկեղեցու անձնակազմ է հայ-կաթոլիկ եկեղեցու մայրենի լեզուն, նա բոլոր պաշտօնական հարգողութիւնները կատարում է օտար լեզուով, որ շատ անգամ երկու կողմից արգելք է լինում պարզելու ներքին, հասարակական գործերը կատարելու: Լատին եկեղեցու օրհնական կառավարութիւնը հետո լինելով Անդրկովկասից, հասարակական գործերի յարաբերութիւնները լինում են շատ դանդաղ և յետաձգելի, որից շատ անգամ առաջ են դալիս անվերջ անբաւականութիւններ: Լատին եկեղեցու անկարելի է կատարելապէս հասկանալ ժողովրդի ցանկութիւնները, հետաքրքրվել իսկական պահանջներին, ծանօթ լինել նրա մտաւոր և բարոյական կացութեանց հետ, որ ամենամանրակշիռ անհրաժեշտութիւն է մի կրօնական համայնք բարոյական կառավարելու համար: Լատին եկեղեցու ձեռնադրելով հայ-կաթոլիկ հասարակութեանը առաջարկված բանաձևեր, երբեք չէ կարող պատշաճաւոր հարցաքննութիւնը պահանջել նրանցից, առանց միջոց ունենալու ժողովրդի իսկական ցանկութեանց և բնորոշ լեզուային գործիքներով մտաւոր դարձմանը, ընդունակութեանը, բարոյականութեանը և արժանաւորութեանը ծանօթանալու, այլ պէտք է բաւականապէս թղթի վրա գրած վկայականներով: Այդ ամենամանրակշիռ հարցն է, որ զարթեցրել է ժողովրդեան ընդհանուր տրտմանը դէպի հոգեւորականութիւնը, որ արժարձվելով ժողովրդի մէջ, պէտք է դառնայ ուսումնասիրութեան դիմաւոր առարկայ:

Ներքեւ Գանձաստարի վանքի «հայոց ժողովի» կողմից ուղարկւած արձանագրութիւնը:

Օրին իր Պարսկաստանի ճանապարհորդութիւնը կատարեց Հայաստանի վրայով, անցաւ Շամախու, Ղարաբաղի, Նախիջևանի կողմերով, որպէս զի, ասելի մտօնք տեսնել հայոց պատմաստութիւնները, խրախուսել նրանց, և զրգուէ պարսից դէմ յօգուտ Ռուսաստանի:

Բայց չը նայելով, որ նրա դեսպանականը ծածկված էր Հոսով պապի դեսպանութեան անմեղ անունով, որը արեւելքում որ և է քաղաքական շահեր ունենալ չէր կարող, այսու ամենայնիւ, մինչև Օրին պարսից մայրաքաղաքը հասնելը, Շամախու կառավարիչ Մուսաբեկեան Հիւսէին-խանը *) խնայում տուեց շահին, որ այդ Օրին աշխատում է հայոց թագաւորութիւն հիմնել, պարսիկների իշխանութիւնը ոչնչացնել և այլն: Այդ տեղեկութիւնները ստանալուց յետոյ, Շահը այն ատրիճան վերցրեց, որ մինչև անգամ չէր կամենում ընդունել պապի պատրուակեալ դեսպանութիւնը: Բայց Օրին մի լաւ դիպլոմատի յատուկ ճարպկութեամբ կարողացաւ փարատել Շահի տարակուսանքները և Սպահանում փառաւոր ընդունելութիւն գտաւ:

Օրին մնաց Սպահանում մի քանի տարի: Այդ

*) Այդ Յիւսէին-խանը աղուլեցի էր, ազգով հայ, Մուսաբեկեանց տնից: Նրա մի եղբայրը, որ կոչվում էր Մէհմետ-Ղուլի-խան, նոյն ժամանակ երևանում պարսից փոխարքայ էր: Այդ վերջինը մեծ տուգանքի ենթարկեց Էջմիածնի վանքը, երբ կասկածեց, որ Ստատեաճատուր կաթողիկոսը գաղտնի բանակցութիւններ ունի վրաց իշխանների հետ, և կամենում է միանալ նրանց հետ Հայաստանը պարսից լծից ազատելու համար: Առհասարակ մահմադականութիւն ընդունած Մուսաբեկեան եղբայրները մեծ վնաս տուեցին հայոց ազատամարտիկներին:

Ժամանակի ստիպողական ոգին զարթեցրել է հայ-կաթոլիկ հասարակութեան մէջ ազգային դատարարական անհրաժեշտութիւնը, բայց առանց բարձր տեսական իշխանութեան, առանց ժողովրդի վրա հոգեւոր հակողութեան, — մենք մնացել ենք առանց ուսումնարանների, առանց բարեկարգութեան և յառաջդիմութեան: Մի կրօնական, առանձնացեալ համայնքի մէջ միայն հոգեւորականութիւնը կարող է գործել բոլոր ժողովրդական ներքին գործերում, առաջնորդելով ժողովուրդը իր իրութեան և զարգացման գործի մէջ: Ուսումնարանների բացակայութիւնը պէտք է վերաբերել և մեր եկեղեցական նիւթական անախճանքին վիճակին, որովհետեւ, առանց հոգեւոր իշխանութեան անմիջական գիտողութեան, մեր եկեղեցական նիւթական վիճակը առանց հաշվաւորական է մնացել: Այդ ամեն անհրաժեշտութիւնը զգալուց յետոյ, բնականապէս հարց է ծագում թէ՛ կաթոլիկ միջ ազգ լինել պաշտօնի համար արժանաւոր անձն, որ հաւատարիմ լինէր ազգային եկեղեցու սկզբունքներին, և զարգացած առաջնորդ ժողովրդեան բարոյական կեանքի մէջ:

Այդ նշանաւոր ընտրութեան համար, հայ-կաթոլիկ հասարակութիւնը պէտք է ունենայ ընտրութեան մեծ խոհանութիւն, ժողովրդի իսկական ցանկութեան մեծ կապ, որ պէտք է կատարելապէս համապատասխանէ ժամանակի պահանջին և ընդհանուրի ցանկութեանը: Անցեալ փորձերը, այն անհետաւոր և սխալ ընտրութիւնները, որոնք տեղի են ունեցել մեր կրօնակիցների մէջ Կ. Պոլսում, որոնց հետեանք եղել է միշտ թշնամական բարոյական հաշմանքներ, և որոնք կրում էին հայ-կաթոլիկ հոգեւորականութեան հակազդային ընթացքի և բնաւորութեան պատկեր, — այդ ընտրութիւնները մենք միշտ ի նկատի պէտք է ունենանք, նրանք մեզ համար պէտք է լինեն նախադրուշական օրինակ...:

Ամենքիս վերա բարոյական մեծ պարտականութիւն կայ հետաքրքրվելու այդ ժողովրդական հարցով, որովհետեւ, այդ հարցի իրականութիւնը միայն կարող է բարեփոխել մեր ժողովրդի ներկայ անշարժ վիճակը և նորա անտարբերութիւնը դէպի իր սեփական իրաւունքները: Թեմական հայ-կաթոլիկ եկեղեցու պատմական խնդիր է, որ պահանջում է բոլոր հասկացող բարեպաշտ անհատների ուշադրութիւնը: Այդ դէպքում, մեր կողմից հայ միաւորը պէտք է օգնէ մեզ արժարձելու և իրականացնելու այդ խնդիրը, առաջարկելով իշխանութեան արդարադատ ուշադրութեանը հայ-կաթոլիկ հասարակութեան այդ կենսական պահանջը ունենալու իր սեփական հոգեւոր հովիւ: Կարծում ենք նոյնպէս որ և հռոմէական եկեղեցու միջոցներում նրան յաջողվեցաւ կատարել կայսրի զանազան յանձնարարութիւնները, յաջողվեցաւ հաւաքել նրա ցանկացած բոլոր տեղեկութիւնները, և զաղտնի ուղարկել Ռուսաստան իր ընկեր Մինաս վարդապետին, որը իր կողմից ներկայացնում էր կայսրին:

Իր դեսպանութեան խորհուրդը յաջողութեամբ կատարելուց յետոյ, Օրին վերադարձաւ Ռուսաստան, տանելով իր հետ 200,000 ռուբլու արժէք ունեցող ընծաներ պարսից Շահի կողմից Պետրոս մեծին:

Կայսրը այնքան գոհ մնաց դեսպանի գործակատարութեան համար, որ խոստացաւ տալ նրան 40 հազար զինուորներ իր հայրենիքը պաշտելու համար, իսկ նրա Պարսկաստանից բերած ընծաները հրամայեց գործ դնել պատերազմական ծախքերի վրա: Բայց Օրին ազնիւ մարդու յատուկ մեծահոգեւորութեամբ հրաժարվեցաւ կայսրի ընծաներից, յայտնելով, թէ հայերը կարօտութիւն ունեն նրա օգործածութեանը միայն, իսկ զօրքեր իրանք պատրաստ ունեն, և որքան էլ հարկաւոր լինի, կարող են պատրաստել:

Բայց Ղարաբաղի մէկըները չուտով գրկվեցան այդ եւսմանոց հայրենասէրին, որովհետեւ Օրին, կայսրի մի այլ յանձնարարութեամբ Հայաստանից այնչեղ ժամանակ, այնտեղ հիւանդացաւ և Հայաստանի վերականգնման բոլոր ցանկութիւնները իր հետ գերեզման տարաւ (1711): *) Բայց նրա սկսած գործը չը մեռաւ:

*) Օրին մահաց յետոյ Հայաստանի առաջին անգամ իր կողմից կողմնակիցները կողմնակիցները նրա կապը և ընկերակցները զրգարեցրել նրան զանազան խարդախութիւնների մէջ: Մեծ ջանք էր հարկաւոր նրա ընկեր Մինաս վարդապետին, մինչև կարողացաւ ձեռք բերել յաջողակ վաճառքի մի մասը: Վերականգնել իր հանգուցեալ ընկերով պատիւը:

Յուն շատ ցանկալի պէտք է լինի տեսնել մեզ ասելի բնական, ազգային ուղղութեամբ բարոյական զարգացած, մեր կրօնակիցների բարոյական, գիտակցական դատարարական գործին աւելի համակրող...:

Յոյս ունենք կրկին անգամ մանրամասնօրէն խօսել այն հասարակական խնդիրների վրա, որոնք վերաբերում են Անդրկովկասում ապրող հայ-կաթոլիկների եկեղեցական ներկայ կառավարութեան վիճակին:

Պետրոս Բէպուրեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՆԵՐ

ԱՅՈՒՆԱՅԻՆ ԴԱՅԻՆ 12-ից մեզ գրում են հետեւեալը: «Այս օրպէս լսեցի որ այս զէշեր անցաւ չարագործներ մահելով մի կիս ժամ տալանք են նրան և խեղդել նրա մօրը, տանելով ուղեղին զարդեր: Այստեղ սպանութիւններ, առհասարակ, շատ սակաւ են պատահում. տարիներ անցնում են որ մարդասպանութեան ոչ մի դէպք չէ պատահում»:

Այս տարի դարունը Թիֆլիսում շատ խոնաւ և անձրեային է: Օր չէ անցնում, որ անձրեալ չը դայ:

«Россія Вѣдомости» լրագրում կարգում ենք: «Մեզ գրում են Ս. Պետերբուրգից որ ժողովրդական լուսաւորութեան միջնորդութեամբ ղեկն չըջարեքանք ուսումնարանական չըջանքների հոգաբարձուներին, առաջարկելով նրանց որ զէմաւժներին, քաղաքային հասարակութիւններից և մասնաւոր անձերից իրական նոր գիտնականներ կամ պրօֆէսորներ հիմնելու համար խնդրեմք ենք ընդունելու ժամանակ, աշխատեն համոզել խնդրանքներին որ իրական գիտնականներ կամ պրօֆէսորներ լինեն, հոգաբարձուները այլ ևս չը դիմեն ամեն անգամ միջնորդութեանը հասարակական հաշուի հիմնով իրական գիտնականներ կամ պրօֆէսորներ հաստատելու համար թոյլ տուլին ստանալու, այլ իրանց իշխանութեամբ բանաւ այդ տեսակ ուսումնարաններ, միմիայն իրաքանչիւր նոր իրական գիտնական կամ պրօֆէսորների բանաւ մասին տեղեկութիւն տան միջնորդութեանը, հաղորդելով մի և նոյն ժամանակ, թէ ինչ ծախսերով պէտք է պահպանվի իրաքանչիւր դպրոցը»:

V.

Օրին մահաց յետոյ նրա ընկեր Մինաս վարդապետը չարանակեց նրա սկսած գործը: Նա Ռուսաստանից չը հեռացաւ և կատարում էր միջնորդի պաշտօն կայսրի և Գանձաստարի վանքի «հայոց ժողովի» մէջ, ուր խմբվում էին խորհրդի համար Ղարաբաղի մէկըները: Այդ եւսմանով վարդապետը, թէ և նշանակված էր այն ժամանակ Ռուսաստանի հայոց արք-եպիսկոպոս, բայց ասելի քաղաքական գործերով էր զբաղված, քան թէ եկեղեցական: Նա իր գաղտնի գործակատարները տարածել էր Պարսկաստանի բոլոր նշանաւոր տեղերում, որոնք ամեն կողմից նրան տեղեկութիւններ էին հաղորդում: *) Նրա գործակատարներից ոմանք արժանացան կայսրի առանձին ողորմածութեամբ **):

Այդ ժամանակներում Պարսկաստանում հետա-

*) Այդ գործակատարներից մէկն էր Սարգիս դի-Վիլանցի, որի հետաքրքրի օրագրութիւնը, Պարսկաստանի այն ժամանակվայ անցքերի վերաբերութեամբ, տպվեցաւ «Գուռն» ամսագրում: Իսկ 1870 թ.ին պրօֆէսոր Բ. Պատկանանը Ռուսիայի թարգմանելով, որպէս հարուստ պատմական նիւթ, ներկայացրեց Ս. Պետերբուրգի կայսրական ակադեմիային:

**) Կրանցից մէկն էր Նաւասարդ անուհով մի հայ, որի մատուցած ծառայութիւնների համար կայսրը կամեցաւ վարձատրել նրան, Նաւասարդին գտան Պարսկաստանում վախճանված, առանց ժառանգ անգամ թողնելու: Մնացել էր միայն Ղազար անուհով մի հայ, որ ծառայում էր հանդուգնալի մօտ և ծանօթ էր նրա գործերի հետ: Կայսրը կանչել տուեց այդ Ղազարին և արժանացրեց զինեղալի աստիճանի: Կա մի և նոյն զինեղալ Ղազար խրիստոաֆօօֆին էր, որ հայեկական կազմված մի առանձին զորամասի հրամանատար դառնալով բաւական նշանաւոր գործեր կատարեց Պետրոս մեծի պարսկական արշաւանքների ժամանակ: Յետոյ (1736) իր զօրքով և հայ օֆիցերներով տեղափոխվեցաւ Ղազար:

Ստացանք Թիֆլիսի վանքի մայր-եկեղեցու Զովհաննէս առաջ քահանայ Սարգսեանից 50 ռուբլ, Գարախանայում փուլ եկած շինութեամբ սպանված 7 հոգի հայ մշակների որբացած ընտանիքներին օգտին: Այդ փողը կը յանձնենք նոյն անձանց, որոնց յանձնեցինք առաջին փողերը:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՍԵՐԲԻԱ

Բէլգրադի թատրոնի մէջ պատահած անկարգութիւնների մասին «Polit. Corresp.» լրագրին գրում են հետեւեալը: Օտար ազգեցութեանը ենթարկվելով, մեր արմատականները օգուտ քաղեցին Սարգուի «Բաբա» պիեսայի ներկայացումից մի ցոյց անելու համար, որ կարող էր պատճառ դառնալ նշանաւոր անկարգութիւնների: Կեռ ներկայացումից մի քանի օր առաջ տոմարները ծախված էին և թատրոնի զիրենցիան նկատել էր, որ նրանց դնողները թատրոնի սովորական սյուրենները չէին: Ներկայացման ժամանակ թատրոնը լիքն էր: Այնտեղ էին թագուհին և ներքին ու հոգեւոր գործերի միջնորդները: Կեռ վարագոյրի բարձրանալուց առաջ դահլիճի մէջ վրդովմունք էր նկատվում իսկ երկրորդ արարուածի ժամանակ սկսվեցաւ անկարգութիւնը: Գայրէջից, պարտերից և լօժաւներից այնպիսի աղաղակ բարձրացրին, որ անկարելի էր շարունակել ներկայացումը: Թագուհին իսկոյն պալատը ուղեւորվեցաւ, իսկ միջնորդները իրանց ընտանիքների հետ զնայցին տուն: Թատրոնական դահլիճը շուտով դատարկվեցաւ: Անկարգութիւն գործողները արմատական լրագրագետներ, ուսանողներ և բանւորներ էին: Հէնց որ թատրոնական հրապարակի վրա երեւեցան ժանդարմներ, նրանք յարձակվեցին վերջինների վրա և սկսեցին նրանց հարուստեղ քարերով, փայտերով և այլն: Ժանդարմները ստիպված էին մերկայցնել սրերը: Շուտով զօրանոցից զինուորներ եկան, բայց նրանց գալուց յետոյ էլ երեք ժամանկարգութիւնները շարունակվում էին: Թէ ամբողջ և թէ ժանդարմների

հետ կատարվեցան 1721, 22 և 23 թվերի անցքերը, որ նկարագրեցինք մեր III-րդ գլխում: Հաս-Սուլթան-Յուսէինը դահլիճէ կաւ. աղանները տիրեցին պարսից մայրաքաղաքին. օսմանցիք սկսեցին դուռել իրանց սահմանակից պարսկական նահանգները: Աֆէնդիների պետութիւնը իր կատարելով քայքայման վիճակի մէջ էր գտնուում: Բայց ուսմանը փոխանակ Հայաստանի վրա ուշադրութիւն դարձնելու, սիրում էին կատարել ծովեղբայր պարսկական գաւառները:

Այլընտրել կրկին սկսեցին դիմել դէպի Ռուսաց արքունիքը: Նրանց պատուիրակները, որպէս էին Զովհաննէս երեքը, տեղ Անուհով, տեղ Պետրոս, Ալէքսէ-Զօֆան, Սիւսոն Պապովը անդադար դիմում էին դէպի Ռուսաստան և Մինաս վարդապետի միջնորդութեամբ հայոց մէկըների, Նապիւր և Ներսէս կաթողիկոսների խնդրանքները ներկայացնում էին կայսրին: Պետրոս մեծը միշտ պատասխանում էր նրանց իր ամենապարզ խոստածներով, խորհուրդ էր տալիս սպասել, յուսադրելով, թէ նրանց բոլոր բաղձանքները կատարված կը լինեն: Այդ բանակցութիւնները անեցին մի քանի տարի: Եւ որովհետեւ Վրաստան էլ այդ ժամանակ մի և նոյն դրութեան մէջ էր ինչպէս Հայաստանը, այսինքն օսմանցիք այնտեղ էլ էին տիրել, այդ պատճառով վրացիներ ևս հայերի նման մի և նոյն խնդրանքներով դիմում էին կայսրին: Վերջը հայերը պատասխան ստացան, որ իրանց ուժերը միայնակ վրացիների հետ և ըստպատման մինչև այն ժամանակ, երբ կայսրը ինքն անձամբ Ռուսաց զօրքերով կը գալ պարսկական նոր դրաւած երկրները տեսնելու համար, — այն ժամանակ հայերը և վրացիները, միանալով Ռուսաց զօրքերի հետ, կարող են սկսել ապստամբութեան գործը: Գրեթէ ամբողջ (կը չարանակվի):

մէջ մի քանի վերաբերումներ կան: Վերաբերումը մի քանի մի բովանդակութեամբ փոխադրուեցաւ արմատականներէն ծագող պիտանաւ: Քաղաքը հրամայել է ամենախիստ քննութիւն անել և անկասկածելի է որ մեղաւորները կը պատժուին:

ԱՆՊԻՍ

Երբ որ տեղը վիճաբանութիւններէն յետոյ անգլիական համայնքներէ ժողովը 383 ձայններէ մեծամասնութեամբ 45-ի դէմ ընդունեց առաջարկութիւնը իրանդիայի մէջ ստիպողական օրէնքներ մտցնելու մասին, գրում է «Толоск»: Աղաւաղաւ կառավարութեան երկու անգամներէ արեւելոյ շաղախված կողմէ վրա պայտիս գրութիւն է ստեղծուում, որ հաւասար է պատերազմական դրութեանը: Երբեք անգլիական դատարանները այլ ևս չեն գործի և կը փոխարինվեն դատարաններով երեք անգամներէ, որոնք կը վճռեն մեղաւորութեան հարցը և դատաւճիռներ կը կայացնեն: Վարչական իշխանութիւնները իրաւունք են ստանում կաշմարտութիւններ անել և ազատել իրանդիայից, նոյնպէս և արգելել հրապարակական ժողովները:

Կաշմարտութեան վերջապէս զինուում արաւ պահպանողական ընդդիմադրականներէ պահանջներ: Այդ իրողութիւնը վարմանայի չէ, եթէ ի նկատի առնենք, որ զանազան դեռ ևս անյայտ պատճառներով Կաշմարտութեան հրաժարվել իր պաշտօնից և իշխանութիւնը այնպիսի մարդկերանց յանձնել, որոնք նրա պէս կապված չեն իրանդիայի հետ հաշտվելու նախագծով: Անգլիայի մէջ կարելի է կառավարել միայն պարլամենտի օգնութեամբ և իրանդիական ստիպողական օրէնքները պաշտպանելու համար կարգված մեծամասնութիւնը ապացուցանում է, որ Կաշմարտութեան կը զրկվի պարլամենտի պաշտպանութիւնից, եթէ Կաշմարտութեան մէջ կատարված սպանութիւններէն յետոյ պաշտպաններ իր նախկին քաղաքականութիւնը: Պահպանողականները ի հարկէ դիտելով, թէ ինչ են անում, երբ առաջարկեցին կառավարութեանը իրանց պաշտպանութիւնը այն պայմանով, որ Կաշմարտութեան հրաժարվի իր հաշտողական քաղաքականութիւնից: Նրանց համար աւելի հեշտ և շահաւէտ էր յանձնել Կաշմարտութեան միջնորդութեանը ստիպողական օրէնքներ մտցնելը իրանդիայի մէջ: Այժմեան ընդիմադրականներից և չափաւոր ազատամիտներից մի մեծամասնութիւն կալմելը շատ գծուար էր և աւելի էլ գծուար էր այդպիսի մեծամասնութեանը համապատասխանող միջնորդութիւն կալմելը, որովհետեւ չափաւոր ազատամիտները երբեք պատասխանատվութիւն չէին ընդունի պահպանողականների առաջարկած ստիպողական օրէնքների համար: Աւելի հեշտ էր գործունեութիւնը յանձնել այն կառավարութեանը, որի հաշտեցնող նախագիծին Կաշմարտութեան մարդասպանները չարազործութեամբ պատասխանեցին: Կաշմարտութեան ի հարկէ կարող էր հրաժարվել այդ դերից, բայց իրեն ջերմ աղջակներ նա չը կամեցաւ գծուար րօպէսում թողնել իր պաշտօնը և ներկայացրեց պարլամենտին ստիպողական օրէնքներ իրաւաւրելու:

ԵՐԵՎԱՆ

Ներկայումս խեղդիկ ծագրայի հաշտութիւնը իր միջնորդների հետ չարգելեց անգլիական և ֆրանսիական նաւատորմներին

ուղեորվել Ներկայումս, գրում է «Толоск»: Անգլիական և ֆրանսիական նաւերը միացան Կրկն կղզու մօտ և ուղեորվեցան Ալեքսանդրիա: Այդ նաւերը Սուէզի նաւահանգիստից հեռացան աւելի շուտ, քան թէ այնտեղ կը հասնէր թիւրքաց նաւատորմը: Զուգահեռփաշայի հրամանատարութեամբ, որին պատուիրած էր միանալ անգլո-ֆրանսիական նաւատորմի հետ: Թիւրքաց նաւերը երեք Ալեքսանդրիա կողմերով, որովհետեւ նրանց վրա զանգում են այն զօրքերը, որոնք Անգլիայի և ֆրանսիայի համաձայնութեամբ հարկաւոր դեպքում պետք է ամի իջնեն Ներկայումսի մէջ հանգստութիւնը վերականգնելու համար և որոնք պետք է անյապաղ հեռանան Ներկայումսից, հենց որ այդ կը պահանջեն ֆրանսիական և անգլիական ներկայացուցիչները:

Թիւրքաց այդ զօրքերը, եթէ հարկաւոր կը լինի նրանց գործածել, բաւական դժուարութիւններ կը պատճառեն անգլիական և ֆրանսիական ներկայացուցիչներին: Տարածված լուրերի համեմատ, սովորաբար չափազանց անբաւական է եզրուական խեղդիկ ճեղքիլի-փաշայից, որ օգնութեան համար դիմեց Փարիզ և Լոնդոն և ոչ Կ. Պոլիս: Մինչև անգամ հաւատացնում են, որ Արդու-Համիդ մտադիր է դահլիճէջ անել այժմեան խեղդիկի և նրա աղէ մէկ ուրիշին նշանակել: Ի հարկէ այն պետութիւնները, որոնց նաւատորմները այժմ զանգում են եզրուական ջրերի մէջ, չեն լոյս տայ, որ զորքը այդպիսի վախճան ստանայ: Այդ պետութիւնները հիւպատոսները կը հակնեն, որ թիւրքաց զօրքերը միայն իրանց տուած յանձնարարութիւնը կատարեն, այսինքն արգելք դնեն եզրուական զօրքերի ապստամբութեանը:

Բայց իսկպէս այդ ապստամբութիւնն էլ շատ քիչ հաւանական է: Կայրէից ստացված մի քանի տեղեկութիւններից երևում է, որ Արաբի-փաշա կողքեր է իր աղբիջութիւնը եզրուական զօրքերի վրա: Հաւատացնում են, որ զինուորական այդ բազմախիւրը երկար ժամանակվայ արձակուրդ է ստացել և ուղեորվելու է Եւրոպա ճանապարհորդելու: Եթէ ճշմարիտ Արաբի-փաշա կը հեռանայ Ներկայումսից, դուրս է այլ ևս հարկաւոր չի լինի, որ թիւրքաց զօրքերը ամի իջնեն:

Ուրեմն այս վերջին դէպքում ի՞նչ պետք է անեն եզրուական ջրերի մէջ անգլիական, ֆրանսիական և թիւրքաց նաւերը: Փարիզի կիսապաշտօնական «Համախոսութիւնը» վճռողականապէս հիշեցում է այն լուրը, իբր թէ անգլիական և ֆրանսիական հիւպատոսները պատուէր են ստացել նաւատորմի հասնելուն պէս պահանջել, որ եզրուական զօրքերը արձակվեն և Ներկայումսից աքսորվեն այն գնդապետները, որոնք մասնակցել են քաղաքական անկարգութիւններին: Համախոսութիւնը անգլիական լրագիրների հաղորդութիւնները այդպիսի պատուէրի մասին տարածում է անուանում: Ինչպէս երևում է, տարածված այդ լուրը սխալ է: Արձակել բոլորովին եզրուական զօրքերին կը նշանակի անհրաժեշտ դարձնել այդ զօրքերին փոխարինել մի այլ վերաւորված ոյժով, այսինքն թիւրքաց զօրքերով, իսկ այդ բանը անկասկած չեն ցանկանայ ոչ անգլիական և ոչ ֆրանսիական կառավարութիւնները: Անկարելի է արձակել եզրուական բոլոր զօրքերը, բայց անհրաժեշտ է փոքրացնել այդ զօրքերի թիւը, որ Արաբի-փաշա իր յեղափոխական նպատակների համար հասցրել էր 30,000-ին և որ բոլորովին չէ համապատասխանում Ներկայումսի

ոչ պէտքերին և ոչ էլ ֆինանսական միջոցներին: Եթէ Արաբի-փաշայի նշանակված հրամանատարները հեռացվեն, իսկ զօրքերի թիւը փոքրացվի, խեղդիկը կունենայ իրան հաւատարմի զօրքեր, որոնք բաւական կը լինեն Ներկայումսի մէջ հանգստութիւնը պահպանելու համար: Եթէ անգլիական և ֆրանսիական նաւատորմների հրամանատարները այդ նախագիծը համեմատ հրահանգներ ունեն, ուրեմն անգլո-ֆրանսիական ծովային ջոկը առանց օգտակար հետեւեքերի չի մնայ և եզրուական հարցին այնպիսի ուղղութիւն կը տայ, որ հեշտ կը լինի նրան լուծել Ներկայումսի ճանապարհով:

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Լրագիրների մէջ կարգում ենք, որ գերմանական պարլամենտի էլզասեան անդամները, կենտրոնի և լեհացիների օգնութեամբ մէկ առաջարկութիւն մտցրին, որի մէջ պահանջում են սահմանափակել այն յօդուածի ջնջումը, որով զիտատուրա է նշանակվում էլզաս-Լոտարինգիայում, այդ առաջարկութեան մէջ պահանջվում է նոյնպէս, որ Էլզաս-Լոտարինգիայի պատգամաւորները, որոնք գերմաներէն լեզու չը գիտեն, կարողանան, որպէս բացառութիւն, ֆրանսիական լեզու գործածել:

—Վաշինգտոնից հաղորդում են, որ Կոլումբիա շրջանի բարձրագոյն դատարանը վաճառեց Գիտօր մահաւան դատապարտութիւնը:

—«Կեօնը» լրագիրն» մայիսի 18-ից Լոնդոնից գրում են. «Վերջին ժամանակում բոլոր կալանաւորվածները Կոլումբիայում կրկին արձակվեցան: Ներկայ րօպէսում այնտեղի պօլիցիան ուշիւ չի թողնում մարդասպաններին կալանաւորելու համար: Նոյնպէս ուշիւ չեն անհետնում չունեցան Ամերիկա հասնող նաւերի խռովարկութիւնները: Չը նայելով այդ հանգամանքին, մարդասպաններին միմեկանից զուլ պտուում են, մանաւանդ այն ժամանակից, երբ այստեղի արտաքին գործերի միջնորդութիւնը յարաբերութիւններ կապեց Միացեալ-Նահանգների նախագահի հետ և նրանից խտտմունքներ առաւ ամեն տեսակ օգնութիւններ հասցնել մարդասպաններին գտնելու համար:

—Ներկայումս լրագիրներին հաղորդում են, որ Արաբի-փաշա վճռեց զինուոր ընդգրկմանը անգլո-ֆրանսիական միջամտութեանը եզրուական զօրքերում: Նա հաստատապէս յայտնում էր զօրքի օգնութեան վրա և 4000 հոգուց բաղկացած զօրք կանչեց Կայրէ և Ալեքսանդրիա:

—Համախոսութիւնները» Կայրէից հաղորդում են, որ լուր է տարածվել, թէ հիւպատոսները կը սնդեն միջնորդութեան հրաժարականի վրա: Նոյնպէս կը պահանջեն, որ Արաբի-փաշային և նորերումս կղզւած չարժան այլ առաջնորդներին աքսորեն Ներկայումսի սահմաններից:

—«Times» լրագիրն Փարիզից հեռագրում են, որ անգլո-ֆրանսիական միջամտութիւնը եզրուական զօրքերում մէկ նպատակ ունի, այն է վերականգնել խեղդիկը հեղինակութիւնը: Կրթ համար անհրաժեշտ է համարվում արձակել անուանների ժողովը, հեռացնել Արաբի-փաշային քաղաքական գործունեութեան առաջնորդից և ֆրանսիային ու Անգլիային վերադարձնել իրանց նախկին դերաւելչող աղբիջութիւնը Ներկայումսում:

—Էլզովրի դատարանը մայիսի 19-ին, մէկ ամսուայ բանտարկութեան դատապարտեց սօցիալական կոսակցութեան յայտնի պատգամաւոր Բեռլին գերմանական դահաւցական խորհուրդը վերաւորելու համար և իր գրած բրօշուրի մէջ արհամարհանող գրգռելու համար զէպի պետական հիմնարկութիւնները:

—«Presse» լրագիրն Լոնդոնից հաղորդում են, որ մայիսի 4-ին երեկոյան ոտովհանութիւնը կաշմարտութեան «Freiheit» լրագիր տպարանը, միւս օրը բանտարկվեցաւ տպարանատէր Մեյքլէնս: Նա մեղաւորվում է այն բանում, որ նա զօրքերի յօդուած է տպել Կոլումբիայի սպանութեան առիթով: Հրամայված է խմբագրութեան անդամ Զոն-Նելերին ևս կալանաւորել:

—Գատաւառական ընտելութիւնը վիշնայի Ռինգ-Թատրոնի հրէհի առիթով վերջացաւ: Թատրոնի

դիրեկտոր, Եստենը չորս ամսով բանտարկութեան է դատապարտված:

—«France» լրագիրն Բերլինից հաղորդում են, որ իշխան Բիսմարկի առողջութիւնը ամբարն վատ չէ, ինչպէս տպված է լրագիրներում:

—«Evening News» լրագիրը, որ յարաբերութիւններ ունի իրանդիական կոտակցութեան առաջնորդների հետ Ամերիկայում, հաստատում է, որ Կոլումբիայի սպանութիւնը մասով էլն Միացեալ-Նահանգների իրանդական լիզարկականները: Սկզբում վճռված էր սպանել Կաշմարտութեան, Զորատէրին և Բուրլինը, բայց երբ սպանութեան համար ընտրված անձինք Անգլիա հասան, նրանք Ամերիկայից տեղեկութիւն ստացան, որ Կաշմարտութեան մահուան դատաւճիռը ոչնչացրած է:

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Հարսանիք դրամատիքական վերջաւորութեամբ: «Одесский Вѣстник» լրագիրը հաղորդում է, որ մայիսի 25-ին, Լիւբլինեան գունդի զինուորական եկեղեցում կատարվում էր մէկ ժամադրմ ունեւթ-օֆիցերի պսակը 18 տարեկան մէկ գեղեցիկ աղջկայ հետ: Կիսակատարութիւնը վերջացնելուց յետոյ, նորապսակները գնացին հարսանեայ խնջույք կատարելու մէկ վարձված դահլիճում Գրէչէսի փողոցի վրա, ուր գնում է «Խալիս» զինեւորները: Պարք շարունակվեց մինչև կէս գիշերը: Յետոյ ընթերցել «նստեցան և նորապսակներին, ինչպէս սովորութիւն է, ամենապատուաւոր տղը նստեցրին»—Ամրկացան կենացները: «Նորապսակների կենացը» կանչեց մէկը բարձր ձայնով: «Ուրա», «ուրա», լուկացան ամեն կողմից հիւրերի աղաղակները: Գէֆի ամենապատուաւոր մասնում է դահլիճը մէկ երկրտասարդ կին գրկած ունենալով մէկ երկաթ: Այդ կինը շտապով մօտենալով սեղանին և դնելով իր որդուն սեղանի վրա, ասեց հետեւաւ կարճ, բայց աղբու խօսքը. «Թոյլ տուր քո որդուն էլ քեֆ աւել հարսանիքումը»: Նորապսակներ, նորապարտ, նրա աղաղակները և հիւրերը բոլորն էլ աղբեցան այդ անսպասելի դէպքից: Նորապարտ ուշաթափվեցաւ: Բոլոր հիւրերը վերկայան և տուն գնացին, չը նայելով որ նորապսակի նախկին սիրուհուն ժամադրմները չորս տարան դահլիճից:

Գատաւառական դահլիճը Մեկսիկայում: Մեկսիկայից մէկ առանձին ընդունակութիւն ունեն աղաւա և համարձակ պահել իրանց դատաւառական տեղերում, այդ համարձակութիւնը շատ դուր չէ գալիս Եւրոպայիցներին, որոնք դատարանի վրա ծանր և հանդիսաւոր աչքով են նայում: Բոլորովին ուրիշ տպաւորութիւն է գործում դատարանը Մեկսիկայում: Մտէք, օրինակ, այդ երկրի մայրաքաղաքի դատարանում այն րօպէլին, երբ ընկնում է մէկ շատ ծանր գրքը—գաղանային սպանութիւնը կողոպտելու նպատակով: Այդ հանգամանքում, այնուամենայնիւ, ուղբին չէ արգելում որպէս տաշը զգալ իրան: Նախ և առաջ ծիւղում են բոլորը և իւրաքանչիւրը, ծխախոտը, ինչպէս յայտնի է, անուանաբար լի սեփականութիւն է կազմում ոչ միայն իւրաքանչիւր մեկսիկացու, այլ և իւրաքանչիւր մեկսիկոսում համար, և այդ պատճառով դատարանի դահլիճում էլ չեն կամենում լիսախոտից բաժանվել: Պրօկուրօրը ծխում է, ծխում է դատաւորը, ծխում են յանցաւորին ընդդէմ զինուորները, ծխում է հասարակութիւնը, պաշտպանը, և մինչև անգամ ինքն սպանութեան մէջ մեղաւորվող աւագալը: Վերջինին մի ժամ է մնում ապրելու, դահլիճը արդէն պատրաստել է չուանը նրա վրէ համար, տարեւն կենքի վերջին րօպէլներում ինչի զրկել նրան այդ բաւականութիւնից, անկասկած, ասում են մեկսիկացիները: Եւ յանցաւորը մի տեսակ կատաղութեամբ ծխում է այն րօպէլին, երբ դատաւորը կարգում է նրա մահաւան դատաւճիւրը: Ինքն իրան հասկանալի է, որ դատարանի դահլիճում ծխելը սովորութեան հետեւանք է և բոլորովին չէ նշանակում թէ մեկսիկացիները առանց յարգանքի են վերաբերում արդարադատութեան գործին, թէպէտ և եւրօպացիներին այդպէս կարող է երևալ:

Վայրենի գաղանները Մեկսիկայում: Մեկսիկայ տարի Ալիքիայում սպանված վայրերի զաղանների թիւ հաշիւը ցույց է տալի, որ այդ թիւը աստիճանաբար պակասում է, որովհետեւ

